

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 15 квітня 2021 року)

ДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808

Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 10.09.2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Обиденнікова Марина Олегівна – здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри української мови

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія XXI століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. 164 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021

©Автори публікацій, 2021

<i>Методика роботи над порушеннями лексичних норм у мовленні молодших школярів.....</i>	<i>87</i>
<i>Левацька Анастасія</i>	
<i>Аксіологічні особливості інтернет-форумів (на матеріалі форумів «Теревені», «Дівочі посиденьки»).....</i>	<i>92</i>
<i>Ломоносова Інна</i>	
<i>Біблійні цитати в поезії Ірини Жиленко.....</i>	<i>97</i>
<i>Матвеева Світлана</i>	
<i>Особливості творення мас-медійних оказіоналізмів української мови.....</i>	<i>99</i>
<i>Михайленко Марія</i>	
<i>Культура ділової комунікації як об'єкт лінгвістичних досліджень.....</i>	<i>105</i>
<i>Науменко Поліна</i>	
<i>Business speech.....</i>	<i>109</i>
<i>Науменко Поліна</i>	
<i>Формування комунікативних компетентностей на уроках української мови в учнів з особливими освітніми потребами в 5 класі... </i>	<i>110</i>
<i>Овдієнко Альона</i>	
<i>Творчість І. Котляревського в літературознавчих студіях.....</i>	<i>112</i>
<i>Поліщук Анастасія</i>	
<i>Ділова англійська мова для бізнескомунікації.....</i>	<i>115</i>
<i>Поліщук Анастасія</i>	
<i>Використання фразеологізмів у повсякденному житті молоді на початку XXI століття.....</i>	<i>116</i>
<i>Правник Марія</i>	
<i>Особливості функціювання оцінної лексики в художньому мовленні....</i>	<i>118</i>
<i>Приходько Юлія</i>	
<i>Оцінна лексика української мови: теоретичні засади дослідження.....</i>	<i>119</i>
<i>Приходько Юлія</i>	
<i>Українська мова в сучасній блогосфері.....</i>	<i>124</i>
<i>Савченко Аліна</i>	
<i>Vocabulary and stylistic features of the ukrainian language blog</i>	<i>129</i>
<i>Савченко Аліна</i>	

*Михайленко Марія Олександрівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. І. А. Павлова*

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЕННЯ МАС-МЕДІЙНИХ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Українська мова відзначається постійним оновленням словникового складу, знаходиться постійно в русі, зазнає кількісних і якісних змін, модифікується в просторі й часі, реагуючи на зрушення в суспільстві та в мовній свідомості їх носіїв, але водночас зберігає ознаки стабільності та цілісності. **Метою** роботи є виявити й проаналізувати динаміку активних і нових процесів у словотворенні, з'ясувати, які засоби словотворення використовуються найактивніше для формування лексики. Для реалізації мети було визначено такі **завдання**: окреслити поняття okazіоналізмів; виявити диференційні ознаки неологізмів й okazіоналізмів; проаналізувати нові лексичні одиниці, за допомогою яких відображаються різні реалії сучасного життя; з'ясувати, які засоби словотворення активно використовуються для формування новітніх дериватів.

Матеріалом дослідження слугували онлайн-газети («BBC news», «Zik», «Правда», «Український замок», «Трибуна», «Тиждень», «Укрінформ»), радіопроеграма («Свобода»). **Основними методами дослідження є**: прийом кількісного аналізу, який використано з метою виявлення активності й продуктивності словотворчих формантів; метод словотвірного аналізу, в основі якого лежав формантоцентричний підхід; порівняльно-зіставний метод, що дав змогу проаналізувати новітнє словотворення на основі вже стабільної лексики; описовий, за допомогою якого ми зробили теоретичне узагальнення результатів дослідження, систематизували нову похідну лексику сучасної української мови.

Тексти публіцистичного стилю влучно відтворюють суспільні й мовні зміни, у яких відбуваються специфічні трансформації, представлені на лексико-семантичному й словотвірному рівнях.

Слід зазначити, що в лінгвістиці досі немає єдиного, універсального визначення терміна «оказіоналізм». Значний внесок у теорію okazіонального словотворення зробили О. Габінська, О. Земська, М. Калніязов, О. Ликов, В. Лопатін, Н. Фельдман, Е. Ханпіра та ін. Дослідники визначають способи утворення okazіоналізмів і ступінь продуктивності моделей словотвору. На українському мовному ґрунті особливості утворення okazіоналізмів вивчали Г. Вокальчук, В. Герман, Л. Павленко, О. Стишов, В. Чабаненко.

Лексичний склад нових одиниць української мови характеризується неоднорідністю, тому виникає потреба розрізнення понять неологізмів й okazіоналізмів. Турчак дає таке визначення: «оказіоналізм — незвичне, експресивно забарвлене слово, яке по-новому, свіжо, оригінально називає предмети, явища дійсності, утворене з порушенням законів словотворення чи мовної норми, існує лише в певному контексті, у якому воно виникло, має

свого автора і характеризується такими ознаками: належність до мовлення, утворюваність, залежність від контексту, одноразовість і нерегулярність використання, ненормативність, незвичність і новизна, експресивність, індивідуальна належність» [17: 5-6]. О. Жижома дає власну дефініцію: «оказіоналізми — це похідні слова, які є номінативними мовленнєвими одиницями з емоційно-експресивним забарвленням, вони ліквідують індивідуально-авторський лексичний дефіцит, характеризуються специфічними структурними особливостями й функціями, семантичною та стилістичною маркованістю, розширюють лексикон продуцента у відповідних умовах, ситуаціях, контекстах і є показником процесу мислення творчої мовної особистості» [9: 14]. Отже, узагальнюючи, можемо визначити такі головні ознаки: незузальність, індивідуальна приналежність, позбавленість загальноприйнятого значення, розташування поза словником, новизна, оригінальність, експресивність, одноразовість/нерегулярність.

У зв'язку з розповсюдженням вірусу Covid-19 в українській мові виникли оказіоналізми на позначення цих подій. Для номінації терміна саме вірусу часто використовують визначення **ковідка**, що утворене від твірної основи ковід-, яка походить від самої назви, за допомогою додавання суфікса -к- зі значенням одиничності: *Ми боремось проти ковідки, лихого й дурного. Ковідка неодмінно пронесе, якщо бахнути глоду з часником просто через маску, рясно змащену прополісом.*

Для позначення особи, яка хворіє на Covid-19 використовують іменник **ковідник**, що виник завдяки додавання суфікса -ник- до твірної основи ковід- : *Чорнобильці і «ковідники»: хто винен у тому, що в обласній лікарні закрили чорнобильське відділення?»[13].*

Слід зазначити, що активно формуються лексичні одиниці за допомогою словоскладання на позначення осіб, які тим чи іншим чином пов'язані з хворобою. Наприклад, **ковід-дисиденти (covid-дисиденти)** — особи, які не дотримуються карантину й не прислухаються до порад лікарів: *З огляду на те, що пандемія Covid-19 придбала поточних масштабів в результаті необдуманих і безвідповідальних дій громадян країн світу, які ігнорують обмежувальні заходи, пропагують теорії змови і заперечують існуючу небезпеку, вимагаємо відмовляти в реанімації і віддавати найнижчий пріоритет в лікуванні і майбутній вакцинації від Covid- 19 наступним категоріям громадян:*

- Антивакцинаторам
- Covid-дисидентам
- Особам, що систематично порушують карантин і ведуть відповідну пропаганду серед населення
- Людям, залученим в шахрайство, пов'язане з пандемією Covid-19 [14].

Також з'явилося таке поняття як **ковідіот**, з метою позначення нерозумної особи, яка ігнорує протокол "соціального дистанціювання", тим самим сприяє поширенню Covid-19, а також яка запасється бакалійними товарами, чим надмірно розганяє страхи через Covid-19 і позбавляє інших життєвих ресурсів. Визначення утворилося за допомогою телескопії,

внаслідок злиття повної основи твірного слова з усіченою іншого: *Путін повів себе як класичний "ковідіот"*, – журналіст про рукоштовання з хворим лікарем [18]. Для найменування покоління дітей, які народяться після пандемії Covid-19, використовують слова **короніали** або **ковідіали**. Назву запропонував індійський часопис The Economic Times, вона сформована за допомогою суфіксального способу: до твірних основ *корон-* і *ковід-* додали суфікс *-іал-*, який містить у собі семантику особи відповідно до періоду народження: *Є такі, що вже вирішили після карантину подавати на розлучення, а є й такі, що вже започаткували перших представників покоління "ковідіалів"* [19].

Ще одним варіантом номінації вірусу є іменник **корона**, способом словотвору якого є лексико-семантичний, тому що зовнішньо віруси цієї Родини нагадують сонячну корону з шиповидними відростками. Способом словотворення складних іменників, композитів, як правило, є основоскладання, першою частиною складних слів є твірна основа **корон-**. Наприклад, **коронамайдан** — форма протесту проти занадто жорстких карантинних заходів, яка полягає у розташуванні протестувальників квадратно-гніздовим порядком з відстанню між ними близько двох метрів. Поняття утворилося за допомогою поєднання двох основ — *корона+майдан*: *Слідом за Києвом, коронамайдани один за одним спалахували по європейських столицях і маленьких містах* [7]. **Коронакриза** — економічна, соціальна й культурна криза, викликана реакцією урядів на пандемію коронавірусу, а саме майже повним припиненням економічної, соціальної та культурної активності. *Світова коронакриза, яка у березні докотилась і до України вимагає від держави рішучих дій не тільки у медичній і соціальній сферах, але й у економічній* [7]. **Коронафобія** — страх захворіти на Covid-19. Іменник сформований за такою словотвірною моделлю, як і два попередніх. *Коронафобія: що робити, щоб не зійти з розуму від страху — 5 порад* [16].

Для найменування слова зі значенням хворіти коронавірусом, або заражати когось використовують дієслово — **коронувати**. Яке було утворене суфіксальним способом: до твірної основи *корон-* додають формант *-ува-*. Великого поширення набуло дієслово **карантинити**, що тлумачиться як ізоляція на певний час осіб, хворих на заразну хворобу, або тих, хто мав контакт із такими хворими. Сформоване за допомогою суфіксального способу: до твірної основи *карантин-* додали суфікс *-и-*: *«Аграрії не можуть карантинити, бо треба зібрати врожай»*, – Алла Стечишин. *«Слуга народу» Холодов перед закриттям авіасполучення виїхав «карантинити» на Кіпр – «Схеми»* [8].

Пандемія коронавірусу зумовила широке використання платформ з відеозв'язком для задоволення різних потреб. Програма Zoom стала одним з головних засобів спілкування під час пандемії, тому активно почали з'являтися неологізми на позначення різних понять з твірною основою *зоом*, а саме: **Зоом-вечірки**, **Зоом-концерти**, **Зоом-заняття**, **Зоом-етикет**. Усі іменники, сформовані за допомогою словоскладання, тобто поєднання двох слів або словоформ в одному складному слові, юкстапозиті, що виражає одне

поняття: zoom + вечірка, zoom + концерти, zoom + заняття, zoom + етикет: *Єлизавета II відсвяткує 94-річчя на Zoom-вечірці* [10]. *PRO Ідеї підготували 11 правил ZOOM-етикету, дотримування яких представить вас як виховану людину та високоякісного професіонала.*

У зв'язку з пандемією за аналогією утворилося поняття **інфодемія**, що означає дезінформацію, нагнітання й залякування масмедіями, що поступово поширюється через бажання підвищити власні рейтинги, за рахунок псевдонаукових порад та інтерпретацій. Цей мас-медійний okazionalizm, утворений за допомогою телескопії, поєднанням двох усічених основ вихідних слів: *“Ми не просто боремося з епідемією, ми боремося з інфодемією”*, — заявив генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я Тедрос Аданом Гебреїсус, легітимізувавши новий термін, що описує нашу реальність [5].

Великою площею для утворення мас-медійних okazionalizmів є політичні події, які змінюються й вимагають відповідного розвитку мови для їх відображення. Нові найменування реалій внутрішнього політичного життя в Україні відображають найбільш актуальні проблеми сьогодення. Насамперед важливо встановити тенденції розвитку словотворчих процесів у мові, пов'язаних з політикою.

У зв'язку з виборами 2019 року, за результатами яких Президентом України став Володимир Зеленський, активним формантом став префікс зе-, який походить від прізвища й кольору символіки: **зекоманда** — це група людей, які працюють над вирішенням проблем разом з головою країни. Способом словотворення є префіксальний, до твірної основи команда додали префікс зе-: *Зе-команда. Хто не/є хто? Акурат перед другим туром Володимир Зеленський нарешті представив команду, котру збирається «завести до Адміністрації президента»* [12]. За аналогією сформувалися й інші іменники: **зепрезидент** — чинний Президент України: *Майже кожне відео серії "ЗеПрезидент Слуга Народу" потрапляло в розділ "Популярне" (тренди українського YouTube).* **Зекандидат** — Володимир Зеленський — представник політичної партії, який балатувався в президенти України: *Зекандидат: із чим іде на вибори Володимир Зеленський* [4]. **ЗеУкраїна** — це Україна під час правління Володимира Зеленського: *ЗеУкраїна: що Зеленському потрібно зробити найперше* [15].

Однією з найчисленніших груп неологізмів є іменники, які утворюються від антропонімів. Так, наприклад, виник іменник **соросята** — люди, які нині потрапили у владу, а раніше отримували ті чи інші гранти від західних фондів, зокрема від фонду «Відродження», заснованого Джорджем Соросом. Іменник, утворений за допомогою суфікса -ат- зі зневажливим зменшувальним значенням від твірної основи сорос-: *«Я не знайомий із людиною на прізвище Сорос. Ніколи з ним не зустрічався. Я точно не один із «соросят». Напевно, є люди, які навчалися за кошти тих чи інших донорських фондів і працювали в компаніях, які були започатковані такими фондами»* [1]. Іменники **путлерята**, що використовується для позначення послідовників В. Путіна, утворений за аналогією до попереднього: *Світлі дні для путлерят.*

Також назви на позначення особи утворюються за допомогою основоскладання, обтяженого суфіксацією. Наприклад, іменник **сильноукраїнець**, який має значення представника політичної партії «Сильна Україна», сформований за допомогою основ сильн-+ україн, інтерфіксом –о- та суфіксом –ець, який вказує на належність до об'єднання: *Головний сильноукраїнець Закарпаття Михайло Попович прокоментував список кандидатур до облради* [3]. Таким чином утворилися й номінації **зачернігівець** (за-+чернігів-+ець) для позначення представника фракційного об'єднання «За Чернігів»; **нашкраївець** (наш-+край-+івець (нарощений суфікс)) — представник партії «Наш край»: *Головний нашкраївець Закарпаття відреагував на феєричний ляп міністра Рєви* [2].

Словотвірну категорію несправжності (фіктивності, неістинності) в сучасній українській мові репрезентують композити, утворені за допомогою твірної основи **фейк-**, що означає підробку, вигадку, щось несправжнє. **Фейкократи** — прихильники фейкократії: *Фейкократи. Хто зацікавлений у перемозі популістів у ЄС, повинна погасити валютних зобов'язань (зовнішній суверенний та квазісуверенний борг плюс ОВДП, деноміновані у валюті) та відсотків за ними на 9,7 млрд. дол., а у 2015-му – ще 9,3 млрд. дол* [11]. **Фейкократія** — несправжня, підробна влада: *Щирість – найпотужніша зброя проти «фейкократії», якою Путін інфікує світ* [7]. Мас-медійні okazіоналізми утворюються за допомогою основоскладання, обтяженого суфіксацією: фейк- + -о- (інтерфікс) + крат- + нульовий суфікс; фейк- + -о- (інтерфікс) + крат- + -ій-(суфікс); за такою словотвірною моделлю сформований іменник **зеленократія** (зелен- + -о- (інтерфікс) + крат- + -ій-(суфікс)) для найменування влади сучасного правління: *Зеленократія: В резиденціях будуть жити діти*.

Отже, зростання динамічних процесів у суспільстві породжують активне словотворення іменників, у першу чергу, іменників — назв осіб. Активними базовими основами для них є також іменники: питомі та запозичені лексеми, загальні та власні назви (зокрема прізвища).

Зібраний і опрацьований нами фактичний матеріал свідчить про активне утворення okazіональних субстантивів-композитів у мові ЗМІ окресленого вище часового зрізу, про істотну перевагу одиниць, утворених морфологічним способом, здебільшого за традиційними, тобто нормативними словотворчими типами та моделями. Характерно, що при цьому використовують набір відомих словотвірних формантів – твірних основ та афіксів.

Отже, проаналізувавши нові лексичні одиниці, ми виявили, що 37.5 % неолексем утворено за допомогою основоскладання, 25 % — суфіксального способу, 16.6 % — префіксального способу, 8.3 % — телескопії, 4.16 % — словоскладання, 4.16 % — лексико-семантичного способу.

Такі новотвори засвідчують як тяглість одних словотвірних процесів в українській мові, так і унаочнюють її приховані словотвірні можливості.

Неологізація лексики відбувається не лише за рахунок засвоєння іншомовних слів, а й завдяки продуктивності власних словотвірних засобів. Це полягає в поповненні словотвірних типів новими похідними, активізації

певних семантичних розрядів лексики. У мові ЗМІ найвиразніше виявляється експресивна функція словотвору. Джерелом поповнення є передусім okazіональні лексичні новотвори.

Перспективу дослідження вбачаємо у подальшому вивченні реального стану словотвірної номінації сучасної української мови, мас-медійних okazіоналізмів, що відтворюють мовну картину світу сьогодення. Результати можуть бути використані в синхронічних і діахронічних оглядах історії української мови, для подальшого вивчення мовної динаміки, для укладання словників новотворів.

Література

1. **Баркар Д.** «Соросята» в українській політиці: хто і навіщо маніпулює цим словом? *Радіо «Свобода»*. 2020.
2. **Головний** нашкодрівець Закарпаття відреагував на феєричний ляп міністра Рєви. *Трибуна*. 2020.
3. **Головний** сильноукраїнець Закарпаття Михайло Попович прокоментував список кандидатур до облради. *Закарпаття онлайн*. 2020.
4. **Голубов О.** Зекандидат: із чим іде на вибори Володимир Зеленський. *Made for minds*. 2020.
5. **Дорошенко К.** Світові інтелектуали про наслідки пандемії коронавірусу для людства.
6. **Драбок М.** «Ковідіоти»: Німеччина обговорює протести проти коронавірусного карантину. *Made for minds*. 2020.
7. **Друзенко Г.** Дипломатія щирості. Підсумки «нормандського саміту» свідчать про перемогу України. *Радіо «Свобода»*. 2019.
8. **Єгошина Д.** «Слуга народу» Холодов перед закриттям авіасполучення виїхав «карантинити» на Кіпр – «Схеми». *Радіо «Свобода»*. 2020.
9. **Жижома О.** Індивідуально-авторські новотвори у поетичному дискурсі 80-90-х років ХХ століття : автореф. дис... канд. філол. наук . Донецьк, 2003. 18 с.
10. **Кромф І.** God save queen: Єлизавета II святкує 94 роки. *Телеканал «Прямий»*. 2020.
11. **Лапась Ю.** Фейкократи. Хто зацікавлений у перемозі популістів у ЄС. *Тиждень*. 2017.
12. **Мерещук В.** Зе-команда. Хто не/є хто? *LB.ua*. 2019.
13. **Мороз Р.** Чорнобильці і «ковідники»: хто винен у тому, що в обласній лікарні закрили чорнобильське відділення? *Новини Житомира*. 2021.
14. **Пашина Т.** Позбавити права на медичну допомогу антивакциноваторів та covid-дисидентів.
15. **Умланд А.** ЗеУкраїна: що Зеленському потрібно зробити найперше.
16. **Семьонова А.** Коронафобія: що робити, щоб не зійти з розуму від страху — 5 порад. *Молодий буковинець*. 2020.
17. **Турчак О.** Okazіоналізми в мові української преси 90-х років ХХ століття: автореф. дис... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2005. 18 с.
18. **Яковенко І.** Путін повів себе як класичний "ковідіот", – журналіст про рукоштовкання з хворим лікарем. *NizhynNEWS*. 2020.
19. **Ярмак А.** Вітайте нове покоління – "ковідіали".